

MEHNAT QONUNCHILIGIDA VOYAGA YETMAGANLARNING HUQUQLARI VA BURCHLARI HAMDA ULARNING KAFOLATLANISHI

Esonaliyeva Gulnoza Dilmurod qizi

*O'zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar
fakulteti 2-bosqich talabasi.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada mehnat qonunchiligida voyaga yetmaganlarning huquqlari va burchlarining belgilanishi, kafolatlanishi, ularga beriladigan imtiyoz va yengilliklar, bu boradagi normativ-huquqiy hujjatlar hamda bu normalarni xalqaro huquq normalariga muvofiqlashtirish, takomillashtirish borasida xulosa, taklif va tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Mehnat qonunchiligi, voyaga yetmaganlar, normativ-huquqiy hujjatlar, adolatli mehnat sharoitlari, ish vaqti, ta'tillar, xalqaro konvensiyalar.

Mamlakatimiz o'z oldiga yuksak huquqiy demokratik davlat qurish va kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etish maqsadini qo'yar ekan, bu borada, albatta, mamlakat taraqqiyotini ta'minlovchi qator samarali islohotlarni amalga oshirish zamon talabidir. Shuningdek, mazkur islohotlarni amalga oshiruvchi asosiy kuch ham aynan insonlar – shu mamlakat fuqarolaridir. Asosiy qonunimizning 37-moddasida quyidagi norma belgilab qo'yilgan: “Har bir shaxs mehnat qilish, erkin kasb tanlash, adolatli mehnat sharoitlarida ishlash va qonunda ko'rsatilgan tartibda ishsizlikdan himoyalanih huquqiga egadir”.¹

Ayni paytda mamlakatimiz fuqarolariga o'z ilmiy, aqliy va intellektual salohiyatini, kuch-g'ayratini, turli sohalaridagi faolligini amalga oshirishlari uchun keng imkoniyatlar yaratilgan. Jumladan to'laqonli mehnat yoshiga yetgan shaxslar bilan bir qatorda voyaga yetmaganlarning mehnati uchun asoslar mavjud. Bu borada milliy qonunchiligimizda qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinishi bilan birga yurtimiz xalqaro hujjatlarni ham ratifikatsiya qilgan. O'zbekiston Respublikasi voyaga yetmaganlarni mehnatga jalb qilishni tartibga solish va bolalar mehnatidan foydalanishni cheklash bo'yicha ko'pgina xalqaro huquqiy hujjatlarga qo'shilgan O'zbekiston Respublikasi, jumladan, 2008- yil 4- apreldagi O'RQ – 140- son Qonun bilan “Ishga qabul qilish uchun eng kichik yosh to'g'risida”gi Konvensiyani (Jeneva, 1973- yil, 26- iyun)², 2008- yil 8- apreldagi O'RQ – 144- son Qonuni bilan esa, “Bolalar mehnatining og'ir shakllarini ta'qiqlash va yo'q qilishga doir shoshilinch choralar

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi <https://lex.uz>

² “Ishga qabul qilish uchun eng kichik yosh to'g'risida”gi Konvensiya (Jeneva, 1973- yil, 26- iyun)

to'g'risida"³gi Konvensiyani (Jeneva, 1999- yil, 17-iyun) ratifikatsiya qilgan. "O'n sakkiz yoshga to'lmagan shaxslar mehnatga oid huquqiy munosabatlarda katta yoshdagi xodimlar bilan teng huquqda bo'ladilar, mehnatni muhofaza qilish, ish vaqti, ta'tillar va boshqa mehnat shartlari sohasida ular uchun mehnat to'g'risidagi qonunlar vaboshqa normativ hujjatlarda belgilangan qo'shimcha imtiyozlardan foydalanadilar", – deya mustahkamlanadi Mehnat kodeksining 240- moddasida.

Mamlakatimiz Konstitutsiyasida har bir shaxs mehnat qilish, erkin kasb tanlash huquqiga ega bo'lsa-da, O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksining 77- moddasiga binoan, ishga qabul qilishga o'n olti yoshdan ruxsat beriladi. O'n besh yoshga to'lgan bolalar ota-onasidan birining yoki ular ning o'rnini bosuvchi odamning yozma ravishdagi roziligi bilan, tibbiy ko'rikdan o'tkazilib, ishga qabul qilinadi. Shunda ham bu ish ularning sog'lig'iga va axloq odobiga ziyon qilmaydigan, o'qishlariga xalaqit bermaydigan, yengil bo'lishi lozim. Voyaga yetmaganlarni mehnat faoliyatiga jalb qilishdan ko'zlangan asosiy maqsad yoshlarni mehnatga tayyorlash va ular ni kasb tanlashlariga turtki bo'lishi lozimligini e'tiborga olish kerak.

Mehnat qonunchiligiga ko'ra ish vaqti 16 yoshdan 18 yosh gacha bo'lgan bolalarga haftasiga 36 soatdan, 15 yoshdan 16 yosh gacha bo'lgan o'quvchilar uchun haftasiga 24 soatdan oshmaydigan qilib belgilanadi. Mehnatga oid huquqiy munosabatlarda esa o'n sakkiz yoshga to'lmagan bolalar katta yoshdagilar bilan teng huquqda bo'ladilar. Ular ish vaqti, ta'tillar va boshqa mehnat shartlari bo'yicha ular uchun mehnat to'g'risidagi qonunlar va boshqa normativ hujjatlarda belgilangan qo'shimcha va imtiyozlardan foydalanadilar. Ularga belgilangan me'yordan ortiq yuk ko'tarish va tashishlariga yo'l qo'yilmaydi. Shuningdek, o'qishdan bo'sh vaqtlarida ishlayotgan o'quvchilarning ish vaqti muddati o'n olti yoshdan o'n sakkiz yoshgacha bo'lgan bolalar ish vaqti eng ko'p muddatining yarmidan ortib ketishi mumkin emas. Qolaversa, bolalar tungi ishlarga, ish vaqtidan tashqari ishlarga va dam olish kunlaridagi ishlarga jalb qilinmasligi lozim.

Bundan tashqari, ishni o'qishlari bilan birga olib borayotgan voyaga yetmaganlarga ish beruvchilar zarur shart-sharoitlarni yaratib berishi kerak bo'ladi. Shu o'rinda, ham o'qib, ham mehnat qilishni xohlovchi voyaga yetmagan bolalarga mamlakatimizning mehnat qonunchiligida bir qancha imtiyozlar berilganligini aytib o'tish lozim. Bulardan, qo'shimcha ta'tilga chiqish, qisqartirilgan ish haftasi kabilarni misol qilish mumkin. Agar umumta'lim maktablarida o'qiyotgan bolalar haftasiga olti kun ishlasalar, ularga o'quv yili davomida kamida o'ttiz olti ish kuni miqdorida ta'til berilishi kerak bo'ladi. Ishdan ozod qilingan vaqt uchun o'quvchilarga ish joyida oladigan o'rtacha oylik ish haqining kamida ellik foizidan kam bo'lmagan miqdorda haq to'lanadi.

O'quvchilar uchun ish haqi saqlangan holda kasb-hunar kollejlari davlat imtihonlarini topshirish paytida yigirma ish kunidan kam bo'lmagan ta'til beriladi.

³ "Bolalar mehnatining og'ir shakllarini ta'qiqlash va yo'q qilishga doir shoshilinch choralar to'g'risida"³gi Konvensiya (Jeneva, 1999- yil, 17- iyun)

Maktabning sinfdan sinfga ko‘chirish imtihonlarini topshirish vaqtida, ishlayotgan o‘quvchiga, o‘rtacha ish haqi saqlangan holda to‘rt kundan olti kungacha ishdan ozod qilish belgilab qo‘yilishi mumkin.⁴

Xulosa qilib aytganda , mamlakatimiz qonunchiligida voyaga yetmaganlarning mehnat faoliyati uchun alohida imtiyozli va namunali mehnat sharoitlari yaratilgan. Mazkur tizimda mehnat jarayonlari voyaga yetmaganlarning ta‘lim olishlariga halaqit bermasligi , ta‘lim olishga ko‘proq vaqt ajratishi kabi xususiyatlar alohida ajralib turadi. Zero, har tomonlama bilimli , zukko , mehnatsevar yoshlar – barqaror taraqqiyot poydevoridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi <https://lex.uz>
2. “Ishga qabul qilish uchun eng kichik yosh to‘g‘risida”gi Konvensiya (Jeneva,1973-yil, 26- iyun)
3. “Bolalar mehnatining og‘ir shakllarini ta‘qiqlash va yo‘q qilishga doir shoshilinch choralar to‘g‘risida”gi Konvensiya (Jeneva, 1999- yil, 17- iyun)
4. O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi

⁴ O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi